

‘Oiai ke anoano la‘i pū o ke aumoe e pāpūhea ana, ua pā pono akula ka leo o Hi‘iaka ma nā kumu pepeiao o Kahuanui iā ia e moe ana, a ‘o ia kāna i pane mai ai—

“O wai lā ho‘i kēia e kūamuamu mai nei i ke ali‘i i ka ho‘opunipuni?”

“Auhea ‘oe, e ke ali‘i?” wahi a Kauakahiapaoa i kama‘ilio mai ai, “Ua hewa paha kauhale nei, ke ho‘okolo maila ka leo o ke akua? Eia lā ke ‘ōlelo maila, ‘Puni ho‘i au ē.’ He aha lā kāu ‘ōlelo, e ke ali‘i, i hō‘ike aku nei i ke akua o kākou i ho‘okauko‘o maila ka ‘ōlelo?”

“A‘ohe a‘u ‘ōlelo hewa o ka ‘ōlelo ‘ana aku nei i kahi wahine o lāua i hele mai nei e nīnau ia‘u i kahi i waiho ai ke kino o kō aikāne, ua ha‘i aku nei au, aia nō i loko o ka hē kahi i waiho ai.”

“Ae, ua hewa ‘oe, e ke ali‘i, ‘oiai ua ‘ike nō kāua, ‘a‘ohe ke kino o ke ali‘i i loko o ka hē. He pū mai‘a ko laila. Inā ho‘omanawanui ke akua o kākou iā kāua, ola kāua, akā, i aloha ‘ole ‘o ia iā kāua, pipilikia kāua,” wahi a Kauakahiapaoa i pane mai ai i kāna wahine, iā Kahuanui.

‘O ke ala a‘ela nō ia o Kauakahiapaoa, hemo akula mai loko aku o ka hale, holo akula a ka haka moa, loa‘a ka moa, he moa wahine, ‘o kona holo pololei akula nō ia a ka hale lau kī o Hi‘iaka mā.

Iā ia nei nō ho‘i a hiki, ‘o ke komo ‘ana aku nō ia o Hi‘iaka mā i loko o ua wahi hale lā, a kiola ana kēia i ka moa ma ka puka, a kū a‘ela nō kēia, ho‘i.

A ‘ike ‘o Hi‘iaka i ka moa a Kauakahiapaoa i kiola aku ai, lālau maila ia, a ‘o ia kā Wahine‘ōma‘o i nīnau mai ai, “Na wai maila ho‘i kēnā moa i ho‘olei maila?”

Pane maila ‘o Hi‘iaka, “Na Kauakahiapaoa maila nei moa. Ua pono, e lawe kāua i ka ‘ālana a ke kanaka.”

A laila, ho‘omau maila ‘o Hi‘iaka i ke kama‘ilio ‘ana, “A wehe kaiao, e haluku ana ka ua, e nū ana ka makani, e pa‘a ana nā kuahiwi i ka ‘ohu, e kū ana ka puna kea i kahakai, haki ko‘o, he ‘ino.

E ālai mai ana ‘o Kilioeikapua me Kalanamainu‘u i ke ala o kāua e pi‘i aku ai i ka pali. A puka ka lā, ‘o ia kā kāua wā e pi‘i ai.

A pi‘i kāua i ka pali, ‘eā, pa‘a mai nō ‘oe i ka pā‘ū o kāua; mai noho ‘oe a ho‘oku‘u iki o lilo ‘oe mai a‘u, lele ‘oe i ka pali, a ‘alua kā ho‘i a‘u kaumaha e ‘auamo ai, ‘o ke kāne a kākou, a ‘o ‘oe ho‘i. Lele au, lele pū nō kāua. Ho‘i au a pili i ka pali, ‘o ‘oe pū mai nō a pili. Eia ka hākā a mākou i nei lā, he hakakā keiki kāne. ‘Elua lāua ala, ho‘okahi nō au. E hele ana ka hākā ‘ana a mākou a ‘ai ka lā. ‘A‘ole nō i ‘ike ‘ia nā keiki kāne o mākou; na ka hopena o ka hana e hō‘ike mai, na lāua paha, na kāua paha.”

‘O ka hele ia a moku ka pawa o ke ao, ‘o ka haluku ihola nō ia o ka ua, nū ka makani, kokolo po‘ipū maila ka ‘ohu, pa‘a nā kuahiwi me nā kualono, haki ko‘o ka moana, nui ka ‘ino. He ‘ino puni kēia no nā pali.

Ma mua o ka puka ‘ana mai o ka lā, ha‘alele ihola lāua nei i ka hale lau‘i o lāua, a hele akula ma ke ala hele e hō‘ea aku ai i ka pali o Kē‘ē. Eia nō lāua nei ke hele nei i loko o ka ua a me ka ‘ino e haluku ikaika ana i ia wā. ‘O ko lāua nei hele ia a hō‘ea i ke kumu o ka pali, huli maila ‘o Hi‘iaka i pane maila i ke aikāne, “I‘ane‘i kāua e noho iki ai. E kau a‘e au i ke kau a kākou. Inā he maliu kona iā kākou, ‘a‘ole e nele kona pane mai, a waiwai ho‘i kā kāua moepo‘o ‘ana aku o nei make nū a kāua e ‘ike pū a‘ela nō. He lahilahi na‘e kēia, ei aku i mua ke ‘o‘ole‘a, lele a manu koa‘e kāua i ka pali.”

Pau nei mau ‘ōlelo a Hi‘iaka, ‘o kona hāpai a‘ela nō ia i kēia kau.

KAU HELU KANAIWAKUMAMĀLUA

O KA MO'OLELO O HI'IAKA

[160]

Aloha nā hala o mākou i uka o Kali'u

I ke alo iho o Pu'ukāhea lā

E kāhea

E kāhea mai ana kā 'oe ia'u

Eia ka pu'u nui lā o waho nei lā

He anu ē

Anu māua.

I ia ho'oku'u 'ana iho o Hi'iaka i kēia kau, wawalo ana nā leo kakana o Kilioeikapua a me Kalanamainu'u, "Loa'a ho'i kāu, e kēnā wahine maha'oi! 'O wai kou mea nāna i kāhea aku nei? I lalo aku nō 'oe e noho ai me kahi 'ohā pili wale i hele maila me 'oe, a me kō wahi kahu. 'O ko 'oukou wahi nō ia e noho ai a pau nui mai 'oukou i ka make a ke anu. 'O lalo aku kēnā, he pali leo 'ole ia, akā, ho'opa'akikī mai 'oe, e Hi'iaka, i ka pi'i i luna nei o ka pali o Kē'ē nei, 'a'ole 'oe e 'ike hou i ke a'a hala kolo o Kailua i O'ahu."

I ka nalohia 'ana a'e o kēia mau 'ōlelo mākonā a ua mau wāhine mo'o nei, pūnāiawele mai ana he wahi leo hanehane i loko o ia haluku weliweli a ka 'ino, "E Hi'i i ka wēkiu o nā moku! E ki'i mai 'oe ia'u!"

A i ia wā, lohe maopopo akula 'o Hi'iaka a me Wahine'ōma'o i kēia kau 'ana mai a Lohi'au.

KAU HELU KANAIWAKUMAMĀKOLU

O KA MO'OLELO O HI'IAKA

Ke Helu Pū 'ia me ke Kau a Lohi'au

[161]

Eia au i ka pali o Kalalau

Ke lalau hewa nei au i ka pali makamaka 'ole

Ke 'auana nei lā i ka pali hāuliuli o Kolokini

Ua kinikini ke aloha, ua loloku i ka manawa

E Hi'i ē! E ola au.

I kēlā wā, lohe akula lāua nei i ka pane pākikē 'ana aku a Kilioeikapua iā Lohi'au, "Kā! Ke kanaka lapuwale! Mana'o 'oe, e ola ana 'oe i kēlā wahine ho'okano o ka hele 'ana mai nei mai Hawai'i mai?"

I nēia wā, kau hou akula 'o Hi'iaka i kēia kau.

KAU HELU KANAIWAKUMAMĀHĀ

O KA MO'OLELO O HI'IAKA

[162]

Ke kau maila i Hā'upukele ka makani

Ke waha maila ma ke kua o Keōlewa

Aloha o'u hoa i ke ahe a ka makani

O'u hoa i ka wai 'āhuli

5. Ia wai 'ula 'ili ahi o Makaweli

Nānā akula, aia i kai o Luhi ē

Luhi makehewa paha auane'i au iā 'oe,

e ke aloha

'O ku'u aloha a moea i mua

Iā 'oe, e ke aloha lā.

Buke I, Helu 73

20 Feberuari 1906

Pane hou maila nō ua mau wāhine mo‘o nei, “Kāhūhū! ‘Oia! Aloha! ‘O ka noho pū ‘ana kā ho‘i o Kaua‘i nei, a kōhu ke kania‘ā ‘ana mai i ke aloha. Hilahila nō ho‘i ua pupuka a pi‘ikoi.”

Lohe ‘o Wahine‘ōma‘o i ke kūamuamu ‘ia o ke aikāne i ka “pupuka,” ‘a‘ole i kana mai ka nini o kona ‘uhane, a lele akula ia, honi i ke aikāne, me ka ‘ōlelo ‘ana aku me ka uē, “Kā! ‘A‘ole ho‘i ‘oe, e ku‘u aikāne, i pā i ka leo kūamuamu ‘ino ma nā wahi a pau a kāua i hele mai nei, i ka pupuka, a i kēia ‘āina ‘ino nui wale kā ho‘i a ke aloha ‘ole i noho ai, kūamuamu ‘ia ana ‘oe lā, he pupuka. Inā loa‘a kēlā mau wāhine ia‘u, hakakā lima maoli nō au me lāua.”

Uē ihola ‘o Wahine‘ōma‘o no ke aloha i ke aikāne, a i ia wā i pane mai ai ‘o Hi‘iaka, “‘Umia ka inaina a me ka huhū, e ku‘u aikāne. ‘A‘ohe make a ka hua‘ōlelo ‘pupuka.’ Na kāua ka pupuka i ke ao, ‘ai nō kāua i kalo mo‘a; no lāua aku auane‘i ka pupuka, moe mālie i ke kai o Kolokini.”*

* Me ka mana‘o e ho‘oha‘aha‘a
‘ia ana lāua a make loa paha

E ka makamaka heluhelu, eia kāua i kēia wā ma ka māhele o kā kāua mo‘olelo e pili ana i nā kāhea a me nā uē helu ‘ana ma waena o Hi‘iaka a me Lohi‘au, a pēlā pū ho‘i me nā leo inaina, huhū, a pākikē a Kilioeikapua a me Kalanamainu‘u, nā kupua kā‘e‘a‘e‘a o nā pali o Kaua‘i.

‘Oiai ho‘i, ua ‘ike a‘e nei kāua i ke kāhea ‘ana a Hi‘iaka iā Lohi‘au, he kāne ia nāna, a me ke pākikē ‘ino ‘ana mai ho‘i a Kilioeikapua a me Kalanamainu‘u, a ma kēia wahi aku e ‘ike ai kāua i nā pāna‘i kāhea ‘ana ma waena o Hi‘iaka a me ke kino wailua o Lohi‘au.

Buke I, Helu 74
21 Feberuari 1906

Ma hope iho o ka pau ‘ana o nā ‘ōlelo pākikē a kūamuamu a Kilioeikapua a me Kalanamainu‘u, e like me ia i hō‘ike ‘ia a‘e nei, i ia wā i kau hou aku ai ‘o Hi‘iaka iā Lohi‘au.

KAU HELU KANAIWAKUMAMĀLIMA
O KA MO‘OLELO O HI‘IAKA

[163]

Ku‘u kāne ho‘i!
Ku‘u kāne o ka paukū
a pō wale
‘O ku‘u wā i luna ke alo.

A laila, pa‘ē hou maila nō ka leo o Lohi‘au mai luna mai o ka pali me ka walohia.

KAU HELU KANAIWAKUMAMĀONO
O KA MO‘OLELO O HI‘IAKA

[164]

Ku‘u wahine ho‘i
Ua ho‘ohewahewa paha
au iā ‘oe lā ē?
Eia au lā i Kalalau
I ka pali o Ho‘olulu
Ku‘u lu‘ulu‘u e noho nei.

Pau kēia kau a Lohi‘au, lohe akula nō lāua nei i ka nuku ‘ana o Kalanamainu‘u mā, “Kāi! Ho‘opuni-puni nō ‘oe i ‘ōlelo akula, i kō ho‘ohewahewa i kēlā wahi wahine pupuka o ka maha‘oi ‘ana mai nei mai Hawai‘i mai. Loa‘a ho‘i kāna. He keu nō ho‘i ‘oe a ke kanaka lapuwale nui wale, ‘o kou kama-‘ilio wale aku nō i kēlā wahine.”

I lawa nō a pau nā ‘ōlelo a Kalanamainu‘u mā i ka pane i mua o Lohi‘au, ‘o ko Hi‘iaka kau hou akula nō ia.

KAU KANAIWAKUMAMĀHIKU
O KA MO'OLELO O HI'IAKA

[165]

Ku'u kāne ho'i
'A'ole na'e ho'i he kāne
He hoa pili no ku'u pō anuanu
He hoa kaunu no nā pō loloa
o ka ho'oilo
He hoa ha'iha'i 'ōlelo no ke ahiahi
No waena pō loa o ke aumoe lā
Ku'u kāne ho'i.

Lohe nō 'o Lohi'au ('uhane), 'o kona kāhea maila nō ia.

KAU KANAIWAKUMAMĀWALU
O KA MO'OLELO O HI'IAKA

[166]

Pi'i mai ho'i
Pi'i mai ana 'oe, e ka wahine noho
uka, noho kai
Wahine ha'iha'i pua lama, pua lehua
He anu ka ua, he anu ke ko'eko'e
Eia ka mehana lā i ka pali o Ho'olulu
Lu'ulu'u wale au i kō aloha.

Pane hou a'ela nō ua mau wāhine nei o ka pali i ke kino 'uhane o Lohi'au, "Kāi! 'O 'oe nō kā ho'i kekahi o ka maha'oi nui wale! Nou nēia wahi o kou kāhea 'ana akula i kēlā wahine pupuka 'ino e pi'i mai. 'A'ole ia e hiki mai i luna nei. 'A'ohe alanui ona e hiki mai, ua ālai 'ia akula e nā kaikunāne o māua, pa'a nā pali. 'A'ohe ona alanui. A nui nō ho'i kona ikaika i nei lā, 'ike hou 'o ia i ke kaula 'ili hau o Kailua, akā, i hapa kona ikaika, make kanu 'o ia iā māua, a 'o nā iwi o kahi aikāne ho'o-kano āna, kāmūmumu i nā niho o māua."

Pau nō nā 'ōlelo a ua mau wāhine nei, hāpai hou nō 'o Hi'iaika i kēia kau.

KAU KANAIWAKUMAMĀIWA
O KA MO'OLELO O HI'IAKA

[167]

Mai kai aku, ma uka mai
Ma luna iho, ma lalo a'e
'O pua kia'i o loko o ka hale
I kanu 'ia e Uli i ka nāhelehele
5. Mā'e'ele 'ino ia i ke anu
Make i ke anu, i ke ko'eko'e
'Auhea 'oe!
Ho'i mai kāua
Ua loa'a ko'u kuleana, 'o ka leo.

I kēia wā i huli mai ai 'o Hi'iaika a 'ōlelo maila i ke aikāne, iā Wahine'ōma'o, "E pi'i kāua. Ua loa'a ko kāua kuleana, ua kāhea maila ho'i ke kāne a kākou e pi'i aku kāua. No laila, pa'a 'ia mai ka pā'ū o kāua. Ma mua au, ma hope mai nō 'oe."